

ABD'nin Son Hamleleri ve Uluslararası Sisteme Yansımaları

Mayıs ayı Ortadoğu coğrafyasında ABD'nin kritik önemde iki hamlesine sahne oluyor. Bunlardan ilki, Obama döneminde İran'la imzalanan nükleer anlaşmadan çekilme kararı; ikincisi de İsrail'in işgal ettiği topraklarında başkenti Tel Aviv'deki ABD elçiliğinin Kudüs'e taşınması hazırlıkları.

Her iki kararın bölge açısından yol açacağı problemler hemen herkes tarafından tahmin edilse de bu adımların fazla tartışılmayan sonuçları, Batı ittifakının kendi içinde sebep olduğu çatlaklar dikkate alındığında büyük önem taşıyor. Zira ABD'nin İsrail ile birlikte attığı tek taraflı adımlar sadece İslam dünyasında büyük bir öfke seline yol açmadı, aynı zamanda ABD ile Avrupalı müttefikleri arasında da ciddi bir anlaşmazlık sürecini başlattı.

2016 yılındaki başkanlık seçimlerinden sonra yapılan analizlerde, Trump'ın seçim kampanyası sırasındaki bazı vaatlerinden geri adım atacağı ön görülüyordu ancak Trump söz konusu kararlarıyla herkesi şaşırtmayı başardı. Geçtiğimiz ay sonunda aynı hafta içinde Beyaz Sarayı ziyaret eden Almanya Şansölyesi Angela Merkel ve Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un ardından İngiltere'nin yaptığı açıklamalarda ABD'nin nükleer anlaşmaya sadık kalması gerektiği vurgusu yapılmasına rağmen söz konusu ülkelerin de taraf olduğu bu anlaşmanın feshi, 20. yüzyılda inşa edilen ABD önderliğindeki sistemi ciddi bir meydan okuma ile karşı karşıya bıraktı.

Batı ittifakını da aşan Trump'ın bu çıkışları, küreselleşmeyi bir proje olarak düşünen çevreleri oldukça şaşırtmış görünüyor. Trump'ın peş peşe attığı adımlar her ne kadar ilk anda İslam toplumları üzerinden bir restleşme gibi görünse de bu durumun ilerideki süreçte Batı ittifakı içinde çeşitli ihtilafları ve çatışmaları tetikleyeceği de bir gerçek. Bu noktada Batı'daki ticari restleşmelerin İran nükleer programını aşan bir olgu olduğunu da özellikle belirtmek gerekir. Zira transatlantik ticari anlaşmaları konusunda şahit olunan çekişmenin bir benzerini İran üzerinden de okumak mümkün.

20. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilen ve Batı ittifakı olarak adlandırılan pakta, taşıyıcı güç ABD olmasına rağmen başta İngiltere ve Fransa'nın kültürel desteği, pakt için oldukça önemli. Gerek Avrupa Birliği (AB) projesinin gerekse Birleşmiş Milletler gibi siyasi ve ekonomik diğer uluslararası kurumların devamı, büyük ölçüde söz konusu bu güçlerin ittifakı çerçevesinde şekillenmekte. İlgili ülkelerin rolleri ve oransal payları farklı olsa da en azından sayılan bu projelerde ortaklık ittifakının pürüzsüz bir şekilde ilerlemesi son döneme kadar sağlanabilmişti.

"Almanya, Fransa ve İngiltere'nin de taraf olduğu, ABD ve İran arasında yapılan nükleer anlaşmanın feshi 20. yüzyılda inşa edilen tek kutuplu dünya sistemini ciddi bir meydan okuma ile karşı karşıya bıraktı."

Batı ittifakı içinde bu tür ihtilaflar daha önce de yaşanmıştı. Eski Yugoslavya'daki geçiş süreci, Irak, Filistin ve daha birçok alanda yaşanan anlaşmazlıklarda bir şekilde uzlaşma yolu bulan taraflar, ilk defa bu kadar ciddi bir şekilde karşı karşıya geliyor.

Bu açıdan Trump'ın kararları söz konusu pakta olumsuz etkilemesinin yanı sıra ortak AB projesi ve NATO'daki ihtilafları ve çatışma zeminini de arttıracak görünüyor. Başta ticaret ve güvenlik alanında yük paylaşımı gibi konular üzere mevcut durumdan memnun olmayan Trump'ın önümüzdeki süreçte nasıl bir sürprizle Avrupalı müttefiklerini şoke edeceği merak ediliyor. Bu noktada Trump'ın bir şekilde Rusya'yı sisteme daha fazla dâhil etme düşüncesi de hem Batı cephesi içinde ciddi itirazlara hem de ABD içinde küresel projeyi savunan çevrelerde şiddetli bir tepkiye yol açıyor. Avrupa'nın ambargonun kalkması ardından İran petroleri üzerinden daha bağımsız hareket etme hesapları çerçevesinde bakıldığında, önümüzdeki dönemde karmaşık bir uluslararası denklemin ortaya çıkacağı anlaşılıyor.

Üstelik Çin'in "Bir kuşak bir yol" adını verdiği yeni İpek Yolu'nun inşası projesi, ticari olarak yeni bir ekonomik sistemin ve alternatifin ortaya çıkması anlamına da geliyor. Çin'in bu alternatif projesine ABD'nin nasıl bir karşılık vereceği ise henüz bilinmiyor. ABD'nin bu projeye ne ölçüde cevap verme potansiyeline sahip olduğunu kestirmek için erken olsa da kesin olan şu ki, atılan bu tür adımlar Batı dünyasında da ciddi etkilere sebep olacak. Bu açıdan Trump'ın İran kararının söz konusu bu büyük fotoğraf içinden

okunması daha doğru bir değerlendirme yapılmasında etkili olacaktır.

Trump'ın aldığı İran ve Kudüs kararlarında -her ne kadar çok fazla öne çıkmamış olsa da- İsrail'in etkin olarak süreci şekillendirici bir aktör olduğunu tahmin etmek için uzman olmaya gerek yok. Zira İsrail Başbakanı Benyamin Netanyahu'nun birkaç gün önceki medyatik çıkışının da uluslararası kamuoyunu hazırlamaya yönelik olduğu anlaşılıyor. Bu noktada, ABD dış politikasının belirlenmesinde İsrail'in rolü ve etkisi konusunun da uzun süredir tartışıldığını belirtmek gerekir. Kaldı ki İsrail lehine lobicilik yapan çevrelerin ABD dış politikası üzerinde ciddi etkilerinin olduğu da biliniyor. Trump'ın Kudüs kararında olduğu gibi İran'ın nükleer gücü meselesinde de İsrail'in belirleyici bir rolde olduğu açıkça görülüyor.

Mevcut dünya ekonomik ve siyasal sisteminde hâkim güç olan Batı ittifakı ya da Batı cephesi olarak tanımlanabilecek yapı içinde, İsrail'in etkinliği ile ilgili tartışmalar ve bu durumla ilgili giderek artan rahatsızlıklar iyice gün yüzüne çıkıyor.

Geniş bir uluslararası mutabakat ve istişareden yoksun, tek taraflı olarak alınan kararlar, elbette ABD ile AB ülkeleri arasındaki ihtilafları daha da derinleştirecek. Ayrıca İsrail, söz konusu kararlardaki rolünden dolayı Avrupa için daha da şüpheli bir güç hale gelmiş durumda. Avrupa siyasetinde olduğu gibi Avrupa sokaklarında da İsrail karşıtlığı ve şüpheliği, tarihsel olayların yeni bir kılıf altında gündeme getirilme olasılığını giderek arttırıyor. Zira AB ülkeleri açısından İran'la petrol ticareti, ekonomik çıkarlar için olduğu kadar siyasal bağımsızlık için de önemli.

Enerji alanında Avrupa ülkelerinin İran petrolü sayesinde Rus enerji kaynaklarından bağımsızlaşma iradesine rağmen, ABD'nin son kararlarında görüldüğü üzere İsrail'in Batı cephesindeki ayrıştırıcı ve bölücü rolünün İsrail ile Avrupa arasındaki ilişkilere gelecekte nasıl tesir edeceği meselesi önemli bir gündem oluşturacak. Şu bir gerçek ki, İsrail'in giderek daha da hukuk tanımaz ve tek taraflı şekillendirici rolüne karşı Avrupa, yakın bir gelecekte geleneksel ve tarihsel "öteki" olgusunu her an yeniden uyandırabilir.

Sonuç olarak İran'daki muhafazakâr çevreler etkisini arttıracak; ancak Yemen, Suriye, Irak ve Lübnan'daki bölgesel krizler yine çözümsüz kalacaktır. Üstelik İran'da gerek nükleer gerekse konvansiyonel silahlanmanın durmayacağı da bir gerçek. Diğer yandan Avrupa ülkeleriyle ABD arasındaki ihtilaf da giderek artmaktadır. Tüm bu denklemde Çin ve Rusya'nın farklı somut projeler üzerinden Batı cephesini zayıflatacağını ve bu durumun İsrail'i uluslararası platformlarda daha da yalnızlaştıracağını öngörmek mümkündür.